

บทที่ 3

สภาพทั่วไปและรายละเอียดของที่อยู่อาศัยริมคลองเขตคลองชั้น

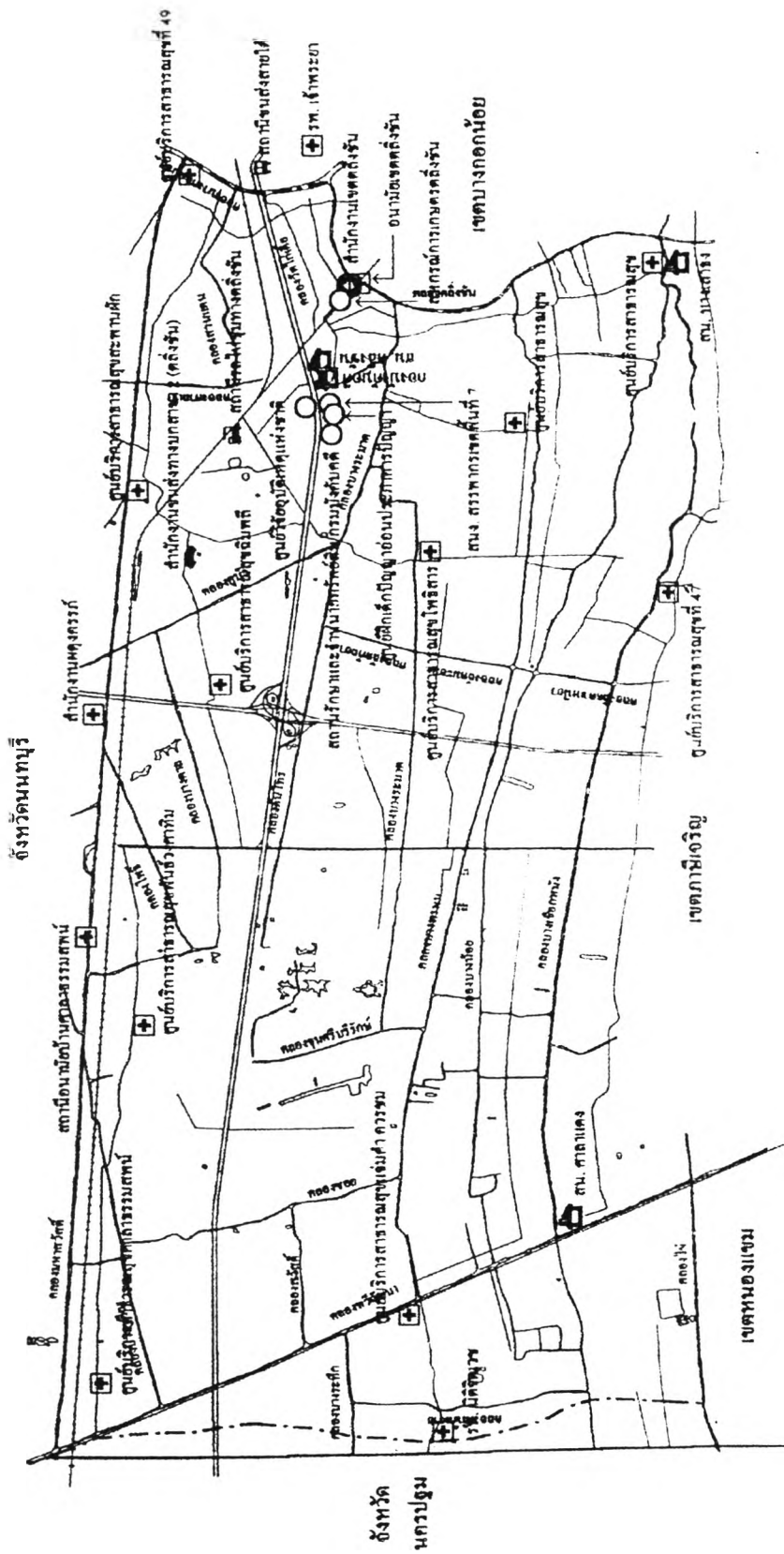
3.1 ความเป็นมาของที่อยู่อาศัยริมคลองเขตคลองชั้น

เขตคลองชั้น เดิมมีชื่อว่าอำเภอบางระมาด ในช่วงเวลานั้นยังไม่มีการพัฒนาระบบถนนในบริเวณนี้ การคมนาคมในท้องถิ่นใช้คลองซอยสายต่างๆ ที่เชื่อมกับคลองชักพระ คลองบางกอกน้อย และคลองบางกอกใหญ่ คลองซอยเหล่านี้มีกวางตัวในแนวตะวันตก-ตะวันออก ได้แก่คลองมหาสวัสดิ์(คลองไชยพุกษา) คลองตัน(คลองบางระมาด) คลองบางพรหม คลองบางน้อยคลองบางเชือกหนัง คลองบางไผ่ ฯลฯ ส่วนเส้นทางคมนาคมอื่นได้แก่เส้นทางรถไฟเพชรบุรี(ทางรถไฟสายใต้ในปัจจุบัน)

พื้นที่ด้านตะวันออกของเขตคลองชั้น ซึ่งเป็นบริเวณเชื่อมต่อกับคลองบางกอกน้อยเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนริมน้ำมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งจากการศึกษาสถาปัตยกรรมของวัดที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน คาดว่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเชื่อมกรุงเทพฯและกรุงธนบุรีเข้าด้วยกัน นับเป็นจุดเริ่มต้นของโครงข่ายถนนในฝั่งธนบุรี มีการพัฒนาโครงข่ายถนนทั้งทางหลวง ถนนสายรอง และถนนซอยในพื้นที่เขตคลองชั้น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินจากสวนผสมมาเป็นที่พักอาศัยในลักษณะบ้านจัดสรร ซึ่งเป็นบริเวณพัฒนาใหม่ในช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา

ประชากรส่วนใหญ่ยังมีอาชีพเกี่ยวกับเกษตรกรรม มีวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีทางศาสนา และ ในการพบปะกันของชาวบ้านกระจายตัวอยู่เป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณริมน้ำ ชุมชนส่วนใหญ่ในเขตคลองชั้นเป็นชุมชนริมน้ำดั้งเดิม ซึ่งอาศัยการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก แม้กระทั่งในปัจจุบันยังมีให้เห็นอีกมาก โดยเฉพาะการขนส่งสินค้าเกษตร โดยใช้คลองต่างๆ ออกสู่มแม่น้ำเจ้าพระยาไปส่งยังตลาดสดปากคลองตลาด

⁹ ภาควิชาวางแผนภาคและเมือง. โครงการจัดทำแผนผังพัฒนาเขตกรุงเทพมหานคร เขตคลองชั้น(กรุงเทพฯ:คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 79.

แผนที่ 3.1 พื้นที่ทำการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
 ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

สภาพการใช้ที่ดินในบริเวณที่เป็นเขตคลังสินค้า เป็นเรือกสวนไร่นา และชุมชนเล็กๆสองฝั่งคลอง ซึ่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนเพิ่มมากขึ้นเพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบกติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียง ทำให้การตั้งถิ่นฐานรุกล้ำพื้นที่เรือกสวนไร่นามากขึ้น เนื่องจากการคมนาคมทางบกสะดวกขึ้น

รูปภาพที่3.1 ภาพถ่ายทางอากาศเขตคลังสินค้า

โดยภาพรวมแล้วเกษตรกรรมของพื้นที่มีแนวโน้มลดลง ขณะที่การพาณิชย์กรรมมีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้นอย่างต่อเนื่องอันเป็นผลมาจากการขยายตัวของที่พักอาศัย โดยเฉพาะบริเวณที่มีถนนตัดผ่าน เช่น ถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี ถนนวงแหวนรอบนอก และ ถนนพุทธมณฑลสาย2 ซึ่งเป็นถนนสายสำคัญที่เปิดพื้นที่การพัฒนาในเขตคลังสินค้า

แผนที่ 3.2 การใช้ที่ดินในเขตดลิ่งชั้น พ.ศ.2529 และ พ.ศ.2536
 ที่มา: สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร

3.2 ลักษณะทั่วไปและรายละเอียดของชุมชน

ที่อยู่อาศัยริมคลองเขตดลิ่งชั้น ในบริเวณที่เลือกทำการศึกษา มีการก่อสร้างแนวคันป้องกันน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีระยะทางตามแนวคลองทั้งสิ้นประมาณ 5.51 กิโลเมตร อยู่ในพื้นที่คลองหลักสำคัญของเขตดลิ่งชั้น 3 คลองคือ คลองมหาสวัสดิ์ตั้งแต่ประตูระบายน้ำคลองสวนแคน 2 คลองบางกอกน้อย มาสิ้นสุดที่ประตูระบายน้ำคลองชักพระ ตั้งอยู่ในพื้นที่แขวงดลิ่งชั้นและแขวงคลองชักพระ

3.2.1 ลักษณะทั่วไปของที่อยู่อาศัยริมคลองเขตตลิ่งชัน

รูปแบบที่อยู่อาศัยบริเวณริมคลองมีลักษณะดังนี้

1. บ้านชั้นเดียว
2. บ้านชั้นเดียวมีใต้ถุน
3. บ้านสองชั้น
4. บ้านสองชั้นมีใต้ถุน
5. บ้านสามชั้น

ซึ่งบ้านแต่ละหลัง จะมีทำน้ำของตนเองทุกหลัง ยกเว้นบ้านที่เป็นครอบครัวใหญ่หลายๆ หลังติดกันก็อาจจะใช้ทำน้ำร่วมกันและมักจะมีที่สำหรับจอดเรือ

ลักษณะพื้นที่ทำการปลูกสร้าง

1. ปลูกอยู่ในน้ำทั้งหลัง
2. ปลูกอยู่ในน้ำบางส่วน
3. ปลูกอยู่บนบกทั้งหลัง

รูปภาพที่ 3.2 การปลูกบ้านในน้ำทั้งหลัง

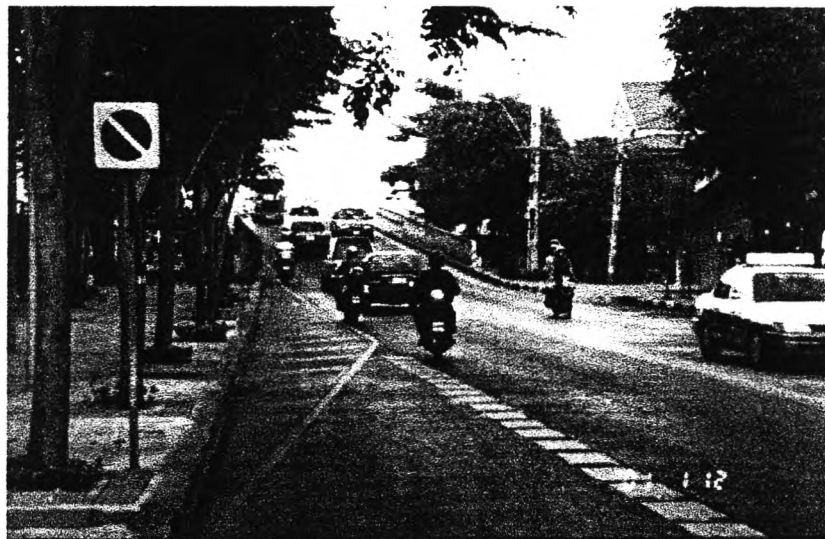
3.2.2 สาธารณูปโภค-สาธารณูปการ

การคมนาคม มี 2 ทางคือ

1. ทางบก ใช้ถนนรัชชพระ ถนนบางกอกน้อยตลิ่งชันและถนนชัยพฤกษ์ แยกออกไปยังถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี
2. ทางเรือ จากคลองมหาสวัสดิ์ คลองบางกอกน้อย และคลองรัชชพระ ใช้เรือหางยาวออกไปยังท่าเทียบเรือสถานีขนส่งสายใต้ หรือ ท่าช้าง (สนามหลวง)

รูปภาพที่3.3 การสัญจรทางน้ำคลองบางกอกน้อย

รูปภาพที่3.4 การสัญจรทางบกถนนรัชชพระ

ระบบไฟฟ้า

ระบบไฟฟ้าภายในเขตคลังชั้น โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณริมคลองเป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ในเขตการให้บริการของการไฟฟ้านครหลวง บ้านทุกหลังจึงมีไฟฟ้าใช้อย่างเพียงพอ โดยมีเพียงบางหลังอาศัยต่อจากเพื่อนบ้าน โดยในพื้นที่ริมคลองมีไฟฟ้าใช้มากกว่า 20 ปีมาแล้ว

ระบบประปา

ในปัจจุบันการประปานครหลวงได้เดินท่อส่งน้ำเข้ามาในพื้นที่เขตคลัง รวมถึงพื้นที่บริเวณริมคลองต่างๆ มีการเดินท่อแยกให้กับทุกครัวเรือน แต่ยังคงมีการใช้น้ำคลองในการอุปโภคอยู่

ระบบโทรศัพท์

บ้านเรือนริมคลองทุกหลังเนื่องจากมีไฟฟ้าใช้แล้ว เสาไฟฟ้ายังทำให้การเดินสายโทรศัพท์ทำได้ง่ายขึ้น ทำให้พื้นที่ที่อยู่อาศัยริมคลองทุกหลังสามารถติดตั้งโทรศัพท์ได้โดยไม่มีปัญหาการเชื่อมสาย

การระบายน้ำเสีย

ที่อยู่อาศัยริมคลอง เกือบทั้งหมดจะระบายน้ำทิ้งจากครัวเรือนลงสู่ลำคลองโดยตรง เนื่องจากข้อจำกัดในการเดินท่อระบายน้ำ และ สภาพที่ดินเป็นที่ลุ่มต่ำเป็นส่วนมาก และมีน้ำท่วมถึงตลอด

การจัดเก็บขยะ

การจัดเก็บขยะในพื้นที่เขตคลังชั้น โดยเฉพาะพื้นที่ริมคลองสำนักงานเขตคลังชั้น มีการให้บริการจัดเก็บแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

1. การจัดเก็บทางบก โดยรถเก็บขยะเข้ามาทางถนนชักพระ และจุดทิ้งขยะต่างๆ
2. การจัดเก็บทางน้ำ โดยจัดเรือเก็บขยะวิ่งไปรับขยะตามที่อยู่อาศัยริมคลองทุกวัน และจัดเก็บขยะมูลฝอยตามลำคลองด้วย

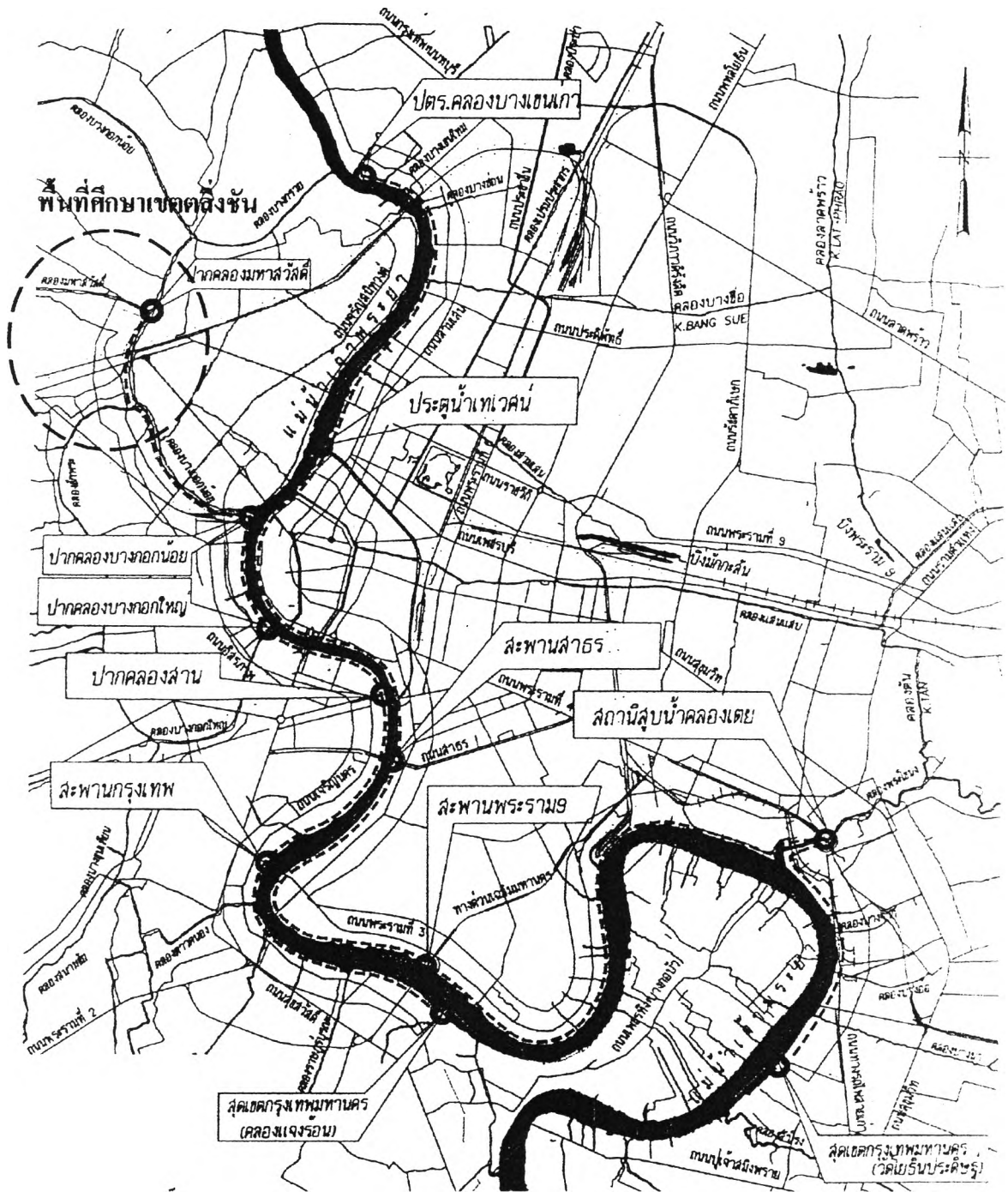
3.3 สภาพคั่นกันน้ำริมคลองเขตคลังชั้น

3.3.1 สาเหตุการก่อสร้างระบบป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่เขตคลังชั้น

¹⁰ กรุงเทพมหานครตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง สภาพะน้ำท่วมที่เกิดขึ้นนอกจากได้รับผลกระทบโดยตรงจากปริมาณน้ำฝนตกในพื้นที่แล้ว ยังได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากปริมาณน้ำหลากในแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งจากน้ำเหนือและน้ำทะเลหนุน โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนจะประสบปัญหาสภาพน้ำล้นตลิ่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่งเป็นประจำทุกปี เดิมสำนักงานระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการป้องกันสถานะน้ำล้นตลิ่งในพื้นที่เขต กรุงเทพมหานคร ได้กำหนดแนวป้องกันน้ำล้นตลิ่งโดยการใช้ถนนเลียบริมแม่น้ำเขื่อนริมแม่น้ำ หรือ คั่นกันน้ำชั่วคราวที่ได้กำหนดขึ้นเฉพาะกิจ เช่น ทำนบกระสอบทราย เพื่อดำเนินการป้องกันน้ำท่วมมาโดยตลอด แต่เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนเข้าสู่ริมแม่น้ำและสภาพการทรุดตัวของแผ่นดินอย่างต่อเนื่อง ทำให้แนวคั่นกันน้ำต่างๆ ที่กำหนดไว้มีสภาพเปลี่ยนแปลงไป เช่นระดับหลังคั่นป้องกันต่ำกว่าระดับน้ำสูงสุดที่เกิดขึ้น และ แนวคั่นกันน้ำเดิมถูกรุกล้ำ หรือ ถูกทำลาย ดังนั้นการป้องกันน้ำท่วมจึงประสบปัญหาโดยตลอดไม่สามารถป้องกันน้ำท่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และปีที่ประสบปัญหาอย่างหนัก คือ สภาพเหตุการณ์น้ำท่วมหนักในปี พ.ศ.2538 มีฝนตกในภาคเหนือ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากพายุหลายลูกพัดผ่าน ตั้งแต่เดือน พฤษภาคมเป็นต้นมา และมีสภาพฝนตกหนักในช่วงเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม เนื่องจากพายุ"โอลิส" ทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยามีระดับสูง โดยวัดที่สะพานสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2538 มีค่าระดับสูงถึง 2.27 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางซึ่งสูงสุดเป็นประวัติการณ์ ทำให้น้ำล้นคั่นป้องกันน้ำท่วมริมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งทำให้หลายพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองบางกอกน้อยในเขตของกรุงเทพมหานคร ต้องประสบความเสียหายอย่างรุนแรงและเป็นระยะเวลานาน และจาก บทเรียนของเหตุการณ์อุทกภัยในปี พ.ศ.2538 ดังนั้นเมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่อีกครั้งในปี พ.ศ.2539 สำนักงานระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร จึงย้ายแนวป้องกันน้ำท่วมชั่วคราวจากถนนเลียบริมแม่น้ำเข้าใกล้ริมฝั่งแม่น้ำ/คลองมากที่สุดและสามารถบรรเทาภาวะอุทกภัยในปี พ.ศ.2539 ได้ส่วนใหญ่ เพื่อป้องกันน้ำท่วมจากแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นการถาวร กรุงเทพมหานครจึงได้กำหนดแผนให้มีระบบป้องกันน้ำท่วมถาวรขึ้นทั้งสองฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยา และ คลองบางกอกน้อย รวมทั้งตามแนวคลองมหาสวัสดิ์ เสริมกับระบบเดิมที่มีอยู่แล้วให้สามารถป้องกันน้ำท่วมได้อย่างเป็นระบบ และเต็มรูปแบบ

¹⁰ บ.ส.แก๊น.บ. วอเตอร์เคลเวลอโคอลซัลเด็นท์.การสำรวจออกแบบรายละเอียด แนวป้องกันน้ำท่วมริมแม่น้ำเจ้าพระยา คลองบางกอกน้อยคลองมหาสวัสดิ์(กรุงเทพฯ:สำนักงานระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร,2540),หน้า2.

บริเวณพื้นที่กรุงเทพมหานครด้านฝั่งธนบุรีที่ได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาน้ำท่วมดังกล่าว อยู่ในลำดับต้นๆ คือ เขตบางพลัด และ เขตตลิ่งชัน การสร้างกำแพงป้องกันในเขตตลิ่งชันจึงได้จัดทำเป็นลำดับต้นๆ

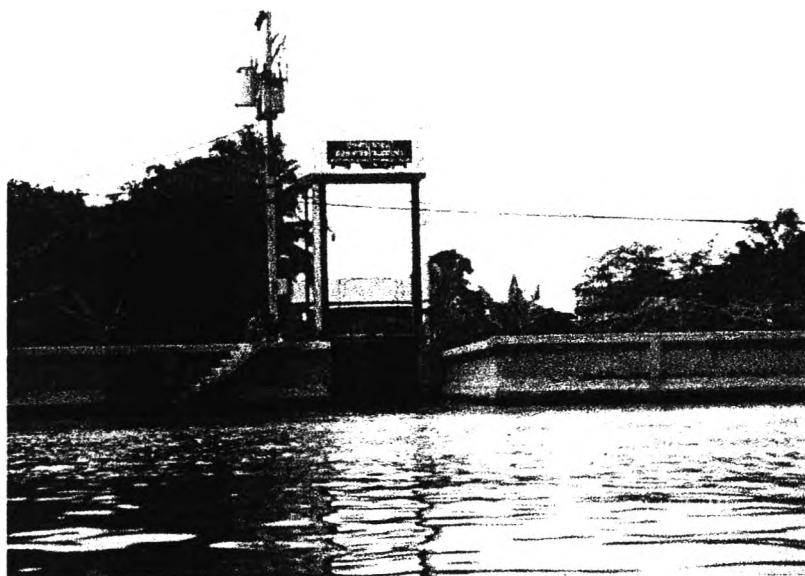

แผนที่ 3.3 ระบบป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่เขตตลิ่งชัน เขตบางกอกน้อยและเขตบางพลัด
ที่มา : สำนักการระบายน้ำ

3.3.2 ลักษณะของคันกั้นน้ำ

การก่อสร้างคันกั้นน้ำของพื้นที่เขตคลังชัน เป็นโครงการในช่วงแรกของสำนักการระบายน้ำ ที่ทำการก่อสร้างคันกั้นน้ำในพื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยตามริมคลอง มีขอบเขตของโครงการเริ่มตั้งแต่ ประตูระบายน้ำคลองสวนแดน 2 จนถึงสถานีสูบน้ำคลองชักพระมีระยะรวมประมาณ 5,500 เมตร ตามแนวทางมาตรฐานของสำนักระบายน้ำกรุงเทพมหานคร กำหนดความสูงในการป้องกันน้ำท่วมไว้ที่ระดับ 2.30 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง แต่โครงการแนวคันกั้นน้ำในพื้นที่เขตคลังชันกำหนดความสูงในการป้องกันน้ำท่วมไว้ที่ระดับ 2.80 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เพื่อป้องกันคลื่นที่มีระดับสูง เนื่องจากในบริเวณลำคลองมีเรือโดยสารขนาดใหญ่แล่นผ่าน ตามแนวคลองบางกอกน้อยจะมีคลองต่างๆมาบรรจบต่อจากคลองบางกอกน้อยในลักษณะคลองซอย ทำให้ต้องก่อสร้างอาคารบังคับน้ำ เพื่อให้สามารถควบคุมการเข้าออกของน้ำ ประกอบไปด้วย ประตูระบายน้ำ สถานีสูบน้ำ ซึ่งมีดังนี้

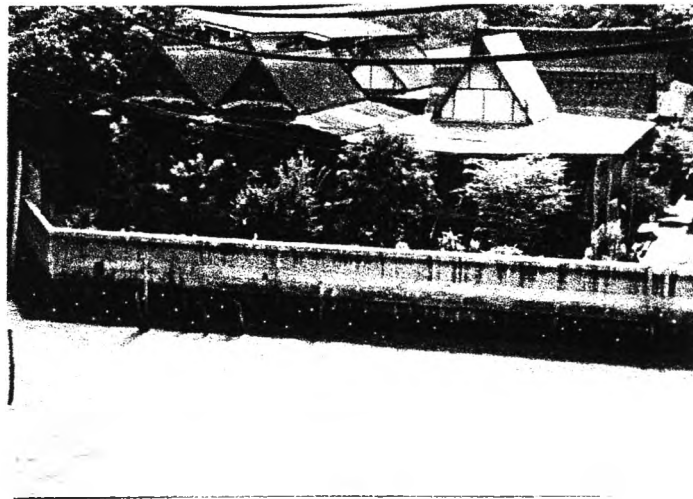
1. ประตูระบายน้ำคลองสวนแดน 2
2. ประตูระบายน้ำคลองคูใหญ่ร่วม
3. ประตูระบายน้ำคลองยาววาด
4. สถานีสูบน้ำและประตูระบายน้ำคลองสวนแดน 1
5. สถานีสูบน้ำและประตูระบายน้ำคลองวัดไก่อีเดียว
6. ประตูระบายน้ำคลองข้างศาลเจ้าแม่ทับทิม

รูปภาพที่ 3.5 คันกั้นน้ำและประตูระบายน้ำริมคลอง

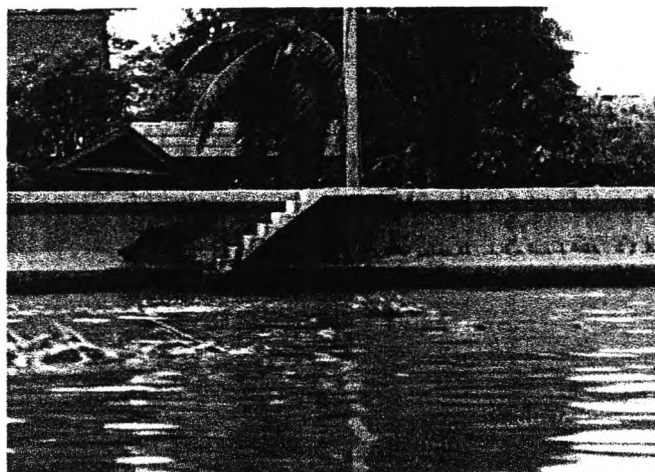
การก่อสร้างคันกั้นน้ำ กรุงเทพมหานครมีเป้าหมายป้องกันตลอดแนว แต่การลงมือก่อสร้างจะต้องทำตามทำตามกำลังงบประมาณ บริเวณใดที่ก่อความเดือดร้อนมากจะได้รับการแก้ไขก่อน สำหรับพื้นที่เขตตลิ่งชันต้องทยอยก่อสร้างแนวป้องกันแบ่งเป็น 2 ระยะคือ

ระยะที่ 1 แบบผนังกั้นน้ำสร้างอยู่บนกำแพงกันดินโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก เริ่มจากคลองมหาสวัสดิ์บริเวณประตูระบายน้ำปากคลองสวนแดน 2 คลองบางกอกน้อย จนถึงถนนบรมราชชนนี ความยาวแนวป้องกัน 4.68 กิโลเมตร พื้นที่ได้รับการป้องกัน 1.25 ตารางกิโลเมตร และมีอาคารที่ได้รับการป้องกัน 1,260 หลัง

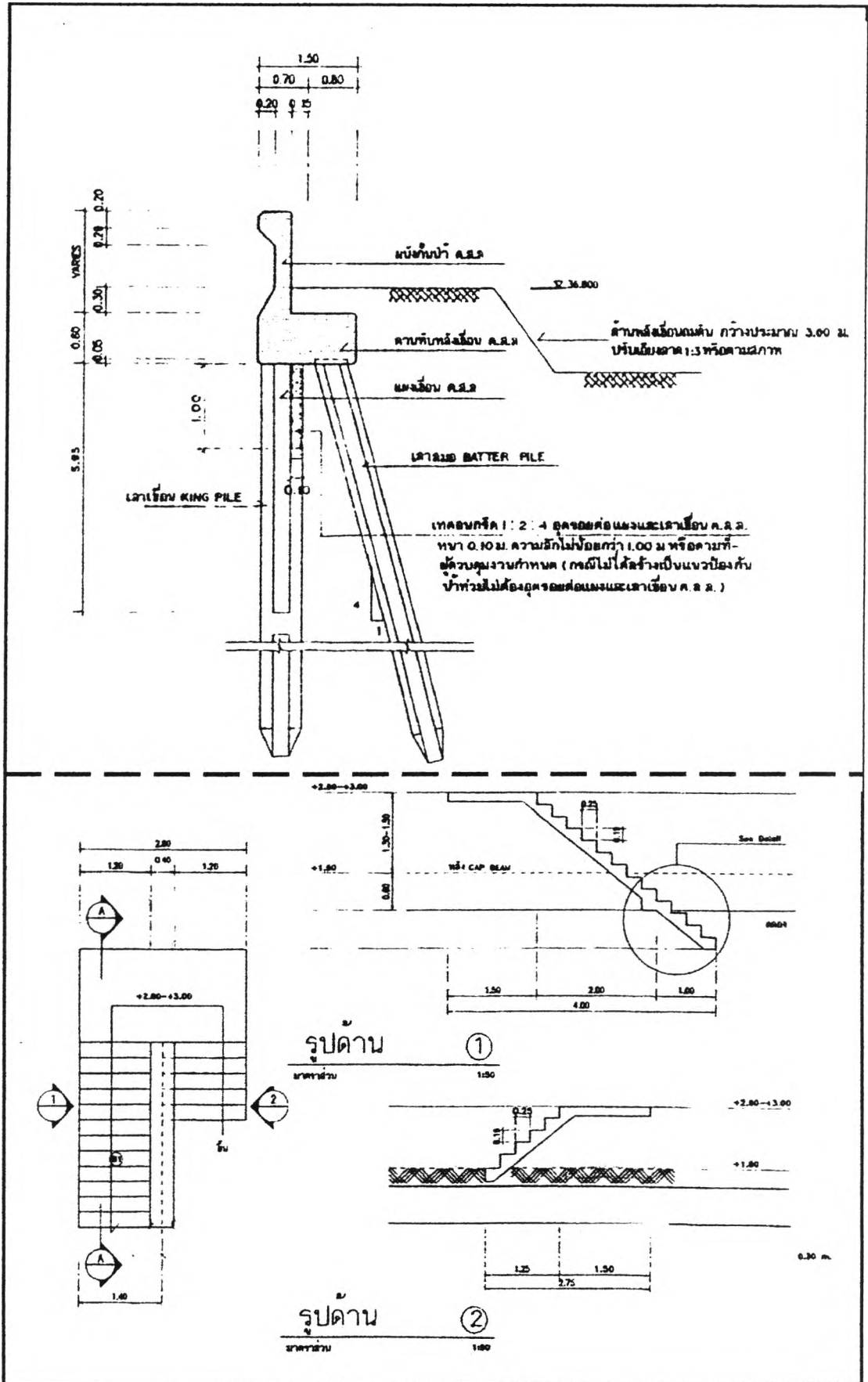

รูปภาพที่ 3.6 คันกั้นน้ำระยะที่ 1

ระยะที่ 2 แบบผนังกั้นน้ำสร้างอยู่บนกำแพงกันดินโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มีชั้นบันได เริ่มจากคลองบางกอกน้อยบริเวณวัดไก่อเตี้ยถึงสถานีสูบน้ำคลองชักพระ ความยาวแนวป้องกัน 0.835 กิโลเมตร พื้นที่ได้รับการป้องกัน 0.20 ตารางกิโลเมตร และมีอาคารที่ได้รับการป้องกัน 450 หลัง

รูปภาพที่ 3.7 คันกั้นน้ำระยะที่ 2 มีบันไดขึ้น-ลงของคันกั้นน้ำ

รูปภาพที่ 3.8 แบบคั่นกันน้ำ และ บันไดขึ้น-ลง

2. ด้านหลังแนวคันกั้นน้ำมีการถมดินเหนียวประมาณ 2.00-3.00เมตรเพื่อป้องกันการรั่วซึม และป้องกันแรงดันจากน้ำในลำคลอง
3. บริเวณที่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำน้ำท่วมถึงริมคลอง (Swamps) เป็นพื้นที่อาจมีน้ำขังได้ ซึ่งมีพื้นที่ลุ่มต่ำในพื้นที่ศึกษาอยู่ตลอดบริเวณแนวคันกั้นน้ำรวมกันเป็นระยะ 1,248 เมตรจากความยาวคันกั้นน้ำ 5,510 เมตร จึงมีการติดตั้งประตูระบายน้ำขนาดเล็กเพื่อใช้ปิดเมื่อเวลาที่น้ำในลำคลองมีระดับสูง และ เปิดเมื่อน้ำในคลองมีระดับต่ำ น้ำที่มีในพื้นที่ลุ่มต่ำดังกล่าวจะสามารถระบายออกได้ ขนาดและตำแหน่งของประตูระบายน้ำจะออกแบบตามความเหมาะสมในแต่ละบริเวณ
4. ในส่วนของโครงการแนวคันกั้นน้ำจากวัดไก่อ่เตี้ยถึงประตูเรือสัญจรคลองชักพระ ได้มีการก่อสร้างบันไดคอนกรีตเสริมเหล็กสำหรับกิจกรรม และการขึ้น-ลงเรือ
5. แนวการก่อสร้างให้ยึดถือตามขอบระวางที่ดินริมน้ำ หรือ โฉนดที่ดินริมน้ำ โดยสร้างคันกั้นน้ำชิดแนวเขตที่ดินของประชาชน ในกรณีที่ไม่ได้รับอนุญาต ให้ขยับแนวการก่อสร้างออกมาระยะ 2.00 เมตร